

Vålnaden försvinner

PHILIP ROTH

Översättning av Nancy Westman

Albert Bonniers Förlag

Av Philip Roth har tidigare utgivits:

Farväl Columbus 1963
Portnoys besvär 1969
Hon ville så väl 1970
Vårat gäng 1972
Mitt liv som man 1973
Lustans professor 1978
Spökskrivaren 1980
Zuckerman fri 1982
Anatomilektionen 1985
Motliv 1988
Klartext 1990
Dubbelspel 1991
Amerikansk pastoral 1998
Gift med en kommunist 2000
Skamfläcken 2001
Operation Shylock 2003
Konspirationen mot Amerika 2005
Envar 2007

Citaten ur Joseph Conrads *Skugglinjen* på s. 143 och s. 229 är översatta av Eva De Loisted och Gunnar Lundin, BookLund förlag, 1993.

www.albertbonniersforlag.se

ISBN 978-91-0-011967-6

Amerikanska originalets titel: Exit Ghost

Copyright © 2007, Philip Roth

All rights reserved

ScandBook AB, Falun 2009

Till B.T.

Before death takes you, O take back this.

Dylan Thomas, "Find Meat on Bones"

I. Nuet

JAG HADE INTE varit i New York på elva år. Bortsett från en färd till Boston för att operera en cancerangripen prostata hade jag knappt lämnat min lantliga bergsväg i The Berkshires på dessa elva år, och till yttermera visso hade jag sällan sett åt en dagstidning eller lyssnat på nyheterna sedan terroristattacken den 11 september tre år tidigare; utan att jag upplevde det som en förlust – det var bara som en sorts tomhet inom mig till en början – hade jag inte bara upphört att leva i den stora världen utan också i nuet. Driften att vara närvarande i det eller höra till det hade upphört för länge sedan.

Men nu hade jag kört de dryga tjugo milen söderut till Manhattan och Mount Sinai Hospital för att träffa en urolog, en specialist på ett ingrepp som kunde hjälpa män som i likhet med mig hade blivit inkontinenta efter en prostataoperation. Genom att gå in i urinröret och via en kateter spruta in ett geléartat kollagen i området där urinblåsan möter urinröret hade han lyckats uppnå påtagliga förbättringar hos ungefär femtio procent av sina patienter. Det var inga lysande odds, särskilt inte med tanke på att ”påtaglig förbättring” enbart innebar en partiell lättnad i symtomen – ”allvarlig inkontinens” reducerades till ”måttlig

inkontinens”, eller ”måttlig” till ”lätt”. Men eftersom hans resultat ändå var bättre än de som andra urologer hade uppnått med ungefär samma teknik (det fanns inget att göra åt den andra risk som radikal prostatektomi innebar och som varken jag eller tusentals andra män haft turen att undkomma – nervskador som ledde till impotens), körde jag till New York för en konsultation, långt efter att jag trodde att jag hade anpassat mig till de praktiska obehag som hängde samman med åkomsten.

Under de år som gått efter operationen hade jag till och med trott att jag hade kommit över den skam som det innebär att kissa på sig, kommit över den förvirrande chock som hade varit särskilt prövande de första arton månaderna, då kirurgen fått mig att tro att inkontinensen med tiden gradvis skulle försvinna, som den gör hos några få lyckligt lottade patienter. Men trots att den nödvändiga rutinen för att hålla mig ren och luktfri hade pågått dagligen, hade jag aldrig riktigt vant mig vid att bära speciella underkläder och byta inkontinensskydd och ta hand om ”olyckorna”, och jag hade inte heller bemästrat den grundläggande förödmjukelsen, för här befann jag mig nu, vid sjuttioett års ålder, på Upper East Side på Manhattan igen, inte så många kvarter ifrån där jag bodde en gång som en kraftfull, frisk ung man – här befann jag mig nu i receptionen till urologen på Mount Sinai Hospital, och skulle just bli försäkrad om att den permanenta tillsatsen av kollagen vid ingången till urinblåsan skulle ge mig en chans att utöva en kontroll över mitt urinflöde som var aningen bättre än vad ett spädbarn klarade av. Medan jag väntade och föreställde mig ingreppet bläddrade jag igenom högen av tidskrifter, som *People* och *New York*, och jag tänkte:

Det är inte viktigt. Vänd om, åk hem.

Jag hade varit ensam de där senaste elva åren, bott i ett litet hus vid en grusväg långt ut på vischan eftersom jag hade bestämt mig för att leva i avskildhet på det sättet ungefär två år innan jag fick cancerdiagnosen. Jag träffar få människor. Sedan min granne och vän Larry Hollis dog för ett år sedan kan det gå ett par, tre dagar utan att jag talar med någon annan än hushållerskan, som kommer varje vecka för att städa, och hennes man, som tar hand om mitt hus. Jag går inte på middagar, jag går inte på bio, jag tittar inte på tv, jag äger ingen mobiltelefon eller videobandspelare eller dvd-spelare eller dator. Jag fortsätter att leva i Skrivmaskinens tid och har ingen aning om vad World Wide Web är. Jag bryr mig inte längre om att rösta. Jag skriver större delen av dagen och ofta långt in på natten. Jag läser, mestadels de böcker jag upptäckte när jag var student, de skönlitterära mästerverk som fortfarande har mig i sin makt, ibland inte mindre utan rent av mer än när jag upplevde mina första fängslade möten med dem. På sistone har jag läst om Joseph Conrad för första gången på femtio år, nu senast *Skugglinjen* som jag hade tagit med mig till New York för att titta igenom en gång till, fastän jag hade sträckt läst den häromnatten. Jag lyssnar på musik, jag vandrar i skogen, när det är varmt simmar jag i min lilla sjö där temperaturen inte ens på sommaren särskilt ofta överstiger tjugo grader. Jag simmar där utan badbyxor, utom synhåll för någon, så att om jag lämnar efter mig ett tunt böljande moln av urin, som på ett synbart sätt missfärgar vattnet runt omkring mig, förblir jag på det stora hela oberörd och känner inte av den förtret som säkerligen skulle krossa mig om min urinblåsa ofrivilligt skulle

börja tömma sig medan jag simmade i en allmän simbassäng. Det finns kalsonger i plast med kraftiga elastiska kanter som är till för inkontinenta simmare och som marknadsförs som vattentäta, men när jag efter mycket krumbuktande bestämde mig för att skicka efter ett par ur en katalog för badprodukter och provade dem i sjön, stod det klart att även om dessa rätt stora vita extrabrallor under badbyxorna gjorde problemet mindre, räckte det inte till för att rå på min osäkerhet. Hellre än att ta risken att skämma ut mig själv och väcka anstöt hos andra, gav jag upp tanken på att (med extrabrallor under badbyxorna) simma regelbundet nere i skolans bassäng under större delen av året och höll mig fortsättningsvis till att emellanåt färga vattnet gult i min egen sjö under de få månader då det är varmt i The Berkshires. Då simmar jag dagligen mina längder under en halvtimme, oberoende av väder och vind.

Ett par gånger i veckan åker jag ner från berget och in till Athena, cirka tretton kilometer därifrån, för att handla mat, tvätta kläder, någon gång för att äta en bit, köpa ett par strumpor eller en flaska vin eller använda biblioteket vid Athena College. Tanglewood ligger inte så långt bort och jag kör dit för att lyssna på konserter kanske tio gånger per sommar. Jag har varken uppläsningar eller föreläsningar, jag undervisar inte på någon skola och framträder inte i tv. När mina böcker kommer ut håller jag mig undan. Jag skriver varje dag i veckan – i övrigt är jag tyst. Jag frestas av tanken att inte publicera något överhuvudtaget – är det inte bara arbetet jag behöver, arbetet och själva arbetandet? Vad spelar det för roll numera om jag är inkontinent och impotent?

Larry och Marylynne Hollis hade flyttat upp från West Hartford till The Berkshires sedan han pensionerats från en livslång anställning som advokat på ett försäkringsbolag i Hartford. Larry var två år yngre än jag, en noggrann, petig man som verkade tro att livet blev tryggt först om allting var pedantiskt planerat, och som jag gjorde mitt bästa för att undvika under de månader då han började försöka dra mig in i sitt liv. Med tiden gav jag upp, inte bara för att han var så enveten i sin önskan att göra min ensamhet lättare att bära, utan också för att jag aldrig hade känt någon som han, en vuxen man vars sorgliga livshistoria, enligt hans egen bedömning, var det som låg bakom alla val han hade gjort sedan hans mamma hade dött i cancer då han var tio, bara fyra år efter det att hans pappa, som ägt en linoleumaffär i Hartford, på ett lika bedrövligt sätt hade besegrats av samma sjukdom. Larry var enda barnet och skickades iväg till släktingar invid floden Naugatuck sydväst om Hartford, strax utanför den dystra industristaden Waterbury i Connecticut, och där, i en pojkdagbok med rubriken "Saker att göra", skissade han upp en framtid för sig och följde sedan till punkt och pricka denna skiss under resten av sitt liv; från den stunden var allt han företog sig avsiktligt och följdriktigt. Inget betyg annat än det högsta var gott nog och redan som yngling utmanade han med kraft varenda lärare som misslyckats med att rätt uppskatta hans prestationer. Han gick på sommarkurser för att skynda på utexamineringen från gymnasiet så att han kunde komma in på högskola innan han fyllde sjutton; likadant gjorde han under somrarna på University of Connecticut, där han fick ett stipendium som helt och fullt bekostade hans studier, och han

arbetade i bibliotekets pannrum hela året för att betala för kost och logi så att han kunde bli klar med högskolan och ändra sitt namn från Irwin Golub till Larry Hollis (som han hade planerat att göra när han bara var tio) och gå in vid flygvapnet för att bli en stridspilot som världen lärde känna som löjtnant Hollis och kvalificera sig för gratis universitetsutbildning för soldater. När han lämnade armén skrev han in sig vid Fordham University, och som motprestation för de tre år han gett flygvapnet betalade regeringen för tre års juridisk utbildning. Som pilot vid flygvapnet, stationerad i Seattle, uppvaktade han ivrigt en söt flicka som just gått ut gymnasiet. Hon hette Collins och uppfyllde alla de specifikationer han hade ställt upp för en fru – i dem ingick att hon skulle vara av irländsk börd, ha lockigt mörkt hår och isblå ögon precis som han själv. ”Jag ville inte gifta mig med en judisk flicka. Jag ville inte att mina barn skulle uppfostras i den judiska religionen eller ha något som helst med det judiska att göra.” ”Varför det”, frågade jag. ”Därför att det inte var det jag ville för deras räkning”, svarade han. Att han ville det han ville och inte ville det han inte ville var de svar han gav på praktiskt taget varje fråga jag ställde till honom om den ytterst konventionella struktur han gett sitt liv efter alla dessa tidiga år av jäktande och planerande för att bygga upp det. Första gången han knackade på min dörr för att presentera sig – bara några få dagar efter det att han och Marylynne hade flyttat in i huset som låg närmast mitt, en knapp kilometer nerför grusvägen – bestämde han genast att han inte ville att jag skulle äta ensam varje kväll och att jag skulle äta middag hemma hos honom, med honom och hans fru, åtminstone en gång i veckan. Han ville inte att jag

skulle vara ensam på söndagar – han stod inte ut med tanken på att någon skulle vara lika ensam som han själv hade varit då han som föräldralöst barn fiskade i Naugatuck på söndagar tillsammans med sin farbror, en statsanställd mjölkinspektör – så han bestämde att vi skulle ut och vandra varje söndagsmorgon eller, om det var dåligt väder, spela bordtennis, ett tidsfördriv jag knappt stod ut med men som jag ändå föredrog framför att föra samtal med honom om författande. Han ställde extremt besvärliga frågor om skrivandet och var inte nöjd förrän jag besvarat dem till hans belåtenhet. ”Varifrån får du dina idéer?” ”Hur vet du om en idé du får är bra eller dålig?” ”Hur vet du när du ska använda dialog och när du ska berätta rätt upp och ner utan dialog?” ”Hur vet du när en bok är klar?” ”Hur väljer du den första meningen? Hur väljer du en titel? Hur väljer du den sista meningen?” ”Vilken bok är din bästa?” ”Vilken bok är din sämsta?” ”Tycker du om dina romanfigurer?” ”Har du någonsin dödat en romanfigur?” ”Jag hörde en författare säga på tv att romanfigurerna tar över boken och skriver den själva. Är det sant?” Han ville bli far till en pojke och en flicka, och det var först efter den fjärde flickan som Marylynné äntligen trotsade honom och vägrade att försöka producera den manlige arvinge som han hade haft med i sina planer sedan han var tio. Han var en storvuxen man med fyrkantigt ansikte och sandfärgat hår och med galna ögon, isblå och galna, till skillnad från Marylynnes isblå ögon, som var vackra, och från de fyra söta flickornas isblå ögon. De hade alla gått på Wellesley eftersom hans bästa vän i flygvapnet hade en syster som gick på Wellesley, och när Larry träffade henne visade hon prov på just den

sortens förfining och värdighet som han ville se hos en dotter. När vi gick på restaurang (vilket vi gjorde varannan lördag – inte heller det ville han ha på något annat vis) kunde man utgå ifrån att han skulle vara krävande mot servitören. Så gott som alltid klagade han på brödet. Det var inte färskt. Det var inte den sort han tyckte om. Det räckte inte till alla.

En kväll efter middagen kom han oväntat förbi och gav mig två orangefärgade kattungar, en långhårig och en korthårig, lite över åtta veckor gamla. Jag hade inte bett om två kattungar, inte heller hade han underrättat mig om gåvan i förväg. Han sa att han hade varit hos sin ögonläkare för en kontroll på morgonen och sett en lapp om att receptionisten hade kattungar att skänka bort. På eftermiddagen hade han begett sig till hennes hus och valt ut de finaste av de sex åt mig. Den första han hade tänkt på när han såg lappen var mig.

Han satte ner kattungarna på golvet. ”Det här är inte det liv du borde leva”, sa han. ”Vem har ett sådant liv?” ”Ja, jag har det i alla fall. Jag har allt jag någonsin har velat ha. Jag vill inte att du lever så här ensam längre. Du går för sjutton för långt med det. Det är extremt, Nathan.” ”Precis som du.” ”I helvete heller! Det är inte jag som lever på det här sättet. Det enda jag prackar på dig är lite normalitet. Den här tillvaron är alldeles för isolerad för en mänsklig varelse. Du kan åtminstone ha ett par katter som sällskap. Jag har allt de behöver i bilen.”

Han gick ut igen och när han kom tillbaka tömde han ut innehållet i ett par stora kassar från affären på golvet. Det var ett halvt dussin små leksaker som de kunde roa sig med, ett dussin konservburkar med kattmat, en stor påse med kattsand

och en kattlåda i plast, två plasttallrikar för mat, två plastskålar för vatten.

”Det här är allt du behöver”, sa han. ”De är riktiga skönheter. Titta på dem. Du kommer att tycka att det är roligt.”

Han var så överdrivet allvarlig att jag inte kunde säga annat än ”Det är väldigt omtänksamt av dig, Larry”.

”Vad tänker du kalla dem?”

”A och B.”

”Nej. De måste få namn. Du umgås med alfabetet hela dagarna. Du kan kalla den korthåriga Shorty och den långhåriga Longy.”

”Då gör jag det, då.”

I denna min enda starka relation hade jag fallit in i den roll som Larry hade föreskrivit. Jag löd i grund och botten under Larrys ordning, precis som alla andra i hans liv. Föreställ er fyra döttrar och att inte en enda av dem sa ”Men jag vill hellre gå på Barnard eller jag vill hellre gå på Oberlin”. Även om jag inte upplevde honom som en skrämmande faderlig tyrann när jag var tillsammans med honom och hans familj tyckte jag ändå att det var märkligt att ingen av dem hade protesterat när deras far sagt att det är Wellesley som gäller för er och så är det med den saken. Men deras beredvillighet att vara Larrys viljelösa barn var ändå inte lika anmärkningsvärd som min egen. Larrys väg till makt gick via total underkastelse från dem han älskade – min gick via total avsaknad av en annan människa i mitt liv.

Han hade kommit med katterna en torsdag. Jag behöll dem till och med söndagen. Under den tiden arbetade jag praktiskt taget inte alls på min bok. Istället ägnade jag min tid åt att kasta

leksaker åt katterna eller smeka dem, båda tillsammans eller en i taget där de låg i mitt knä, eller så satt jag bara och tittade på dem när de åt eller lekte eller slickade sig rena eller sov. Kattlådan hade jag i ett hörn i köket och på natten satte jag in dem i vardagsrummet och stängde sovrumsdörren bakom mig. När jag vaknade på morgonen var det första jag gjorde att skynda till dörren för att titta på dem. Där var de, precis vid dörren, och väntade på att jag skulle öppna den.

På måndag morgon ringde jag till Larry och sa: ”Snälla, kom och hämta katterna.”

”Du avskyr dem.”

”Tvärtom. Om de stannar här kommer jag aldrig mer att skriva ett ord. Jag kan inte ha de här katterna hos mig.”

”Varför inte? Vad i helvete är det för fel på dig?”

”De är alldeles för underbara.”

”Bra. Strålande. Det var tanken.”

”Kom och hämta dem, Larry. Om du vill kan jag själv köra dem tillbaka till ögonläkarens receptionist. Men jag kan inte ha dem här längre.”

”Vad är det här fråga om? Trots? En demonstration av övermod? Jag är själv en disciplinerad människa, men du slår mig. Jag kom inte med två människor som skulle bo hos dig, Gud förbjude. Jag kom med två katter. Små *kattungar*.”

”Jag tog artigt emot dem, eller hur? Jag gav dem en chans, eller hur? Var snäll och hämta dem nu.”

”Det gör jag inte.”

”Jag bad aldrig om dem, som du vet.”

”Det bevisar väl ingenting. Du ber aldrig om någonting.”

”Ge mig numret till receptionisten.”

”Nej.”

”Då så. Då tar jag hand om det själv.”

”Du är galen”, sa han.

”Larry, två kattungar kan inte förvandla mig till en ny människa.”

”Men det är ju precis det som händer! Precis det som du inte låter hända. Jag kan inte fatta det – en man med din intelligens som gör sig till en sådan människa. Jag fattar det inte.”

”Det finns mycket här i livet som man inte fattar. Du borde inte låta mina små obegripligheter störa dig.”

”Då så. Du vinner. Jag kommer och hämtar katterna. Men jag är inte färdig med dig, Zuckerman.”

”Jag har ingen anledning att tro att du är färdig eller att du kan bli färdig. Du är ju också lite galen.”

”I helvete heller!”

”Hollis, snälla du, jag är för gammal för att jobba med mig själv. Kom hit och hämta katterna.”

Precis innan den fjärde dottern skulle till att gifta sig i New York – med en ung irländsk-amerikansk jurist som, i likhet med Larry, hade gått på Fordhams juridiska fakultet – fick Larry en cancerdiagnos. Samma dag som familjen reste ner till New York för bröllopet lade Larrys onkolog in honom på universitetssjukhuset i Farmington i Connecticut. Första natten på sjukhuset, efter att sjuksköterskan hade tagit puls och blodtryck och gett honom en sömntablett, tog han ytterligare något hundratal sömntabletter, som han i hemlighet hade förvarat bland rakningsattiraljerna, och när han var ensam i rummet svalde

han dem med vattnet som fanns i glaset vid sängen. Tidigt nästa morgon ringde man till Marylynne från sjukhuset och hon fick veta att hennes man tagit sitt liv. Några timmar senare, på hennes enträgna begäran – hon hade inte för inte varit hans hustru alla dessa år – genomfördes bröllopet och bröllopslunchen, och inte förrän därefter återvände hon till The Berkshires för att planera för hans begravning.

Längre fram fick jag veta att Larry i förväg hade arrangerat med sin doktor att han skulle bli inlagd på sjukhuset just den dagen istället för på måndagen i veckan därpå, vilket han lika gärna kunde ha blivit. På så sätt skulle hela familjen vara samlad när de fick nyheten om att han var död; dessutom hade han genom att ta livet av sig på ett sjukhus, där det fanns professionella människor som kunde ta hand om hans kvarlevor, besparat Marylynne och barnen så mycket han kunde av de groteskerier som alltid blir konsekvenserna av ett självmord.

Han var sextioåtta år gammal när han dog, och med undantag för det som stod i hans dagbok för "Saker att göra" angående att en dag få en son med namnet Larry Hollis junior, hade han förvånansvärt nog uppnått vartenda ett av de mål som han satt upp åt sig själv när han blev föräldralös vid tio. Han hade lyckats vänta tillräckligt länge för att få se sin yngsta dotter gift och på väg mot ett nytt liv, och ändå sett till att undvika det som han fruktade mest av allt: att hans barn skulle behöva bli vittnen till de fruktansvärda våndor som en döende förälder går igenom och som han själv blivit vittne till då hans far och hans mor var för sig långsamt duktat under i cancer. Han hade till och med lämnat ett meddelande till mig. Han hade till och med tänkt på

att ta hand om mig. På måndagen efter den söndag då vi alla fick reda på att han var död fick jag ett brev från honom: ”Nathan, min gosse, jag tycker inte om att lämna dig så här. I denna stora vida värld kan man inte vara ensam. Man kan inte vara helt utan kontakter. Du måste lova mig att du inte fortsätter att leva som du gjorde när jag fann dig. Din lojale vän Larry.”

Så var det därför som jag satt kvar i urologens väntrum – för att Larry, nästan på dagen ett år tidigare, hade skickat mig det där brevet och sedan tagit livet av sig? Jag vet inte, och det hade inte spelat någon roll om jag hade vetat. Jag satt där för att jag satt där, och jag bläddrade igenom tidskrifter av en sort som jag inte hade sett på årtal – tittade på foton av berömda skådespelare, berömda modeller, berömda klädskapare, berömda kockar och affärsmagnater, och fick veta vart jag skulle gå för att köpa det mest exklusiva, det billigaste, det hippaste, det mest åtsittande, det mjukaste, det roligaste, det mest smakfulla och det mest vulgära av praktiskt taget allt som produceras för amerikansk konsumtion, medan jag väntade på att doktorn skulle ta emot.

Jag hade anlänt föregående dags eftermiddag. Jag hade bokat rum på Hilton, och när jag hade packat upp gick jag ut på Sixth Avenue för att titta på staden. Men var skulle jag börja? Skulle jag än en gång besöka de gator där jag hade bott förr? Grannskapet där jag brukade äta lunch? Tidningsståndet där jag köpte min tidning och de boklådor jag brukade botanisera i? Skulle jag än en gång gå där jag tagit de långa promenaderna efter arbetsdagens slut? Eller skulle jag söka upp andra medlemmar av mitt släkte, eftersom jag annars inte träffar dem? Under de år

jag varit borta hade det förekommit telefonsamtal och brev, men mitt hus i The Berkshires är litet och jag hade inte uppmuntrat någon att komma på besök, och med tiden blev det inte särskilt många personliga kontakter. Redaktörer som jag hade arbetat med under årens lopp hade lämnat förlagen eller pensionerat sig. Många av de författare jag hade känt hade i likhet med mig lämnat staden. Kvinnor jag hade känt hade bytt jobb eller gift sig eller flyttat därifrån. De båda människor jag först hade tänkt på och velat träffa hade dött. Jag visste att de hade dött, att deras lätt igenkännbara ansikten och välkända röster inte längre fanns – och ändå, utanför hotellets entré, medan jag funderade över hur jag för en timme eller två skulle återgå till det liv jag hade lämnat bakom mig, medan jag funderade över det enklaste sättet att ta sig tillbaka, upplevde jag ett Rip Van Winkle-liknande ögonblick, Rip som efter att ha sovit i tjugo år kom ner från bergen och gick tillbaka in i den by som han trodde sig ha varit borta ifrån en enda natt. Det var först när han plötsligt råkade känna på det långa sträva skägg som växte på hans haka som han förstod hur lång tid som förflutit och sedan fick klart för sig att han inte längre var en kolonial undersåte till det brittiska kungadömet utan en medborgare i de nyligen bildade Förenta Staterna. Jag hade inte kunnat känna mig mer bortkommen om jag hade dykt upp i hörnet av Sixth Avenue och West 54th med Rips rostiga gevär i handen och iklädd hans urmodiga kläder och med en armé av nyfikna i en folkmassa som trängdes för att ta en titt på mig, en trashank till främling som gick mitt ibland dem, en kvarleva från forna dagar mitt i allt oväsen och bland alla byggnader och arbetare och all trafik.